

Kunnskapsdepartementet
Universitets- og høyskoleavdelingen
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo
postmottak@kd.dep.no

Vår ref.: 2013/118 Deres Ref.: 12/1421 Dato: 31.10.2013

Høringsuttalelse om forslag til endringer i universitets- og høyskoleloven

Det vises til Kunnskapsdepartementets høringsbrev av 10.07.2013 med anmodning om uttalelse til forslag om endringer i universitets- og høyskoleloven. Brevet er sendt De nasjonale forskningsetiske komiteer. Granskingsutvalget har valgt å sende sin egen uttalelse.

Granskingsutvalget har behandlet saken i møte den 05.09.2013 og senere på sirkulasjon blant medlemmene før saken ble tatt opp på utvalgets møte i Trondheim 30.10.2013.

Granskingsutvalget går ikke inn på alle forslagene i høringsnotatet, men konsentrerer seg om ett: Høringsnotatets pkt 11. Tvungen avslutning av doktorgradsutdanning. Forslaget består i at det skal settes inn et nytt sjettede ledd i universitets- og høyskoleloven § 4-8, sålydende:

«Institusjonens klagenemnd, jf. § 5-1, kan vedta tvungen avslutning av ph.d.-utdanning, ved vesentlige mislighold av ph.d.-avtalen eller forsettlig eller grov uaktsom vitenskapelig uredelighet etter forskningsetikkloven § 5 andre ledd. Ved fusk på prøver underveis i ph.d.-utdanningen kan institusjonenes klagenemnd vurdere om reaksjonen skal fastsettes etter denne bestemmelsens tredje ledd, eller om forholdet er så alvorlig at de gir grunnlag for tvungen avslutning. Institusjonene fastsetter nærmere regler for tvungen avslutning i forskrift. Departementet eller særskilt klageorgan oppnevnt av dette, jf. § 5-1 sjuende ledd, er klageinstans.»

De øvrige endringsforslagene til § 4-8 går utvalget ikke inn på. Utvalget konsentrerer seg om første setning i sitatet ovenfor: «Institusjonens klagenemnd, jf. § 5-1, kan vedta tvungen avslutning av ph.d.-utdanning, ved vesentlige mislighold av ph.d.-avtalen eller forsettlig eller grov uaktsom vitenskapelig uredelighet etter forskningsetikkloven § 5 andre ledd.» Første alternativ, om tvungen avslutning ved vesentlig mislighold av avtalen, går vi ikke inn på.

Det er ikke helt klart om det andre alternativet, det om vitenskapelig uredelighet, er ment å handle bare om fusk på prøver underveis i doktorgradsutdanningen eller også fusk i selve avhandlingen. Ordlyden tyder på at også avhandlingen er omfattet, fordi annet punktum spesielt handler om fusk på prøver underveis. Sivilombudsmannens uttalelse i sak 2012/1158, som departementet viser til, gjelder en sak der selve avhandlingen ble underkjent (på grunn av plagiat i innledningen). I universitets- og høyskoleloven § 4-8 tredje ledd annet punktum står det nå at adgang til utestengning for ett år ikke gjelder for ansatte stipendiater. I Ombudsmannens uttalelse s. 7 nederst heter det at der en avhandling er underkjent på grunn av fusk, kan utestengning ikke skje etter § 4-8 (se også s. 8). Denne uklarheten om forslagetets innhold bør ryddes av veien ved tydelige uttalelser i lovtekst og forarbeider.

Etter forslaget skal den enkelte institusjons klagenemnd kunne vedta tvungen avslutning av doktorgradsutdanning. Det har Granskingsutvalget intet å bemerke til. I medhold av universitets- og høyskoleloven § 5-1 (7) er det gitt forskrift om klagebehandling av vedtak etter § 4-8, og en går ut fra at dette også vil gjelde tvungen avslutning.

Vårt anliggende er på hvilket *grunnlag* tvungen avslutning skal kunne skje. Ut fra forslaget skal den enkelte klagenemnd kunne konstatere vitenskapelig uredelighet slik dette er definert i forskningsetikkloven § 5 annet ledd, herunder om det foreligger forsett eller grov uaktsomhet.

Granskingsutvalget finner dette uheldig. Departementet foretar her en sammenblanding av ulike lover, håndhevingssystemer og forskningsetiske tradisjoner. Systemet slik det er i dag kan kort skisseres slik:

De enkelte universiteter og høyskoler håndhever de tradisjonelle forskningsetiske normene, det vil si hva som er god vitenskapelig praksis etisk sett. Dette gjør de ved å legge til rette for god forskningsetisk praksis, undersøke mulige brudd og iverksette sanksjoner mot uetisk adferd. Avvikene fra god forskningsetikk kan være mer eller mindre alvorlige, fra slurv til uredelighet. Institusjonene må forholde seg til alle slags brudd. Granskingsutvalget, derimot, har en lovbestemt oppgave som er snevrere definert. Utvalget kan heller ikke vedta sanksjoner, kun avgi uttalelser.

Granskingsutvalgets mandat er knyttet til forskningsetikklovens spesielle definisjon av «vitenskapelig uredelighet». Slik lovens § 5 annet ledd er bygget opp, foregår dette i en totrinnsprosess: først må utvalget vurdere om det foreligger «alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis», dernest om bruddet er begått «forsettlig eller grovt uaktsomt». I og med at definisjonen er gitt i lov, må Granskingsutvalget tolke "forsett" og "grov uaktsomhet" primært som juridiske og ikke forskningsetiske begreper. Vurderingen må gjøres med basis i jussens forståelse av disse begrepene, og i kravene til bevisvurdering og sannsynlighetsovervekt som er relevante for denne loven. Dette er ikke nødvendigvis sammenfallende med de kriterier som tradisjonelt legges til grunn i forskningsmiljøenes egen håndtering av uredelighetsaker.

Men også i forskningsmiljøene skiller man mellom "objektive" og "subjektive" faktorer, selv om man ikke opererer med de tradisjonelle juridiske krav til påvisning av subjektiv skyld. Det å skille mellom objektive og subjektive faktorer er viktig for institusjonenes eget arbeid med forskningsetiske spørsmål. I noen fagmiljøer kan for eksempel dårlig henvisningsskikk i perioder ha en viss utbredelse. I slike situasjoner er det viktig at miljøene satser på systemforbedring og ikke ensidig fokuserer på individuelle syndebugger.

Gitt denne tolkingen av loven er det dessuten slik at Granskingsutvalget alene har lovbestemt mandat til å uttale seg om vitenskapelig uredelighet i lovens forstand. Forskningsinstitusjonene har rett og plikt til å sikre god forskningsetisk praksis slik det er forstått på tradisjonelle forskningsetiske premisser. På dette grunnlag skal også institusjonene håndtere uredelighetsaker.

Det er ikke gitt at sanksjonen «tvungen avslutning av doktorgradsutdanning» bør reserveres for de tilfelle der det foreligger vitenskapelig uredelighet i forskningsetikklovens forstand. Det kan tenkes at avslutning bør fremtvinges selv om adferden ikke kvalifiserer til å stemples med lovens merkelapp. Det bør derfor ikke i lovs form etableres en nødvendig sammenheng mellom forskningsetikklovens definisjon og spørsmålet om tvungen avslutning på grunn av uredelighet.

Det er normalt tilstrekkelig for institusjonene å holde seg til en kompetent forskningsetisk forståelse av vitenskapelig uredelighet.

Det følger av det ovenstående at lovforslagets kriterium (forskningsetikkloven § 5, 2. ledd) er problematisk. I stedet bør en benytte et kriterium som beskriver en alminnelig forskningsetisk vurdering. For eksempel kan en formulere det på følgende måte: «Institusjonens klagenemnd, jf. § 5-1, kan vedta tvungen avslutning av ph.d.-utdanning ved vesentlig mislighold av ph.d.-avtalen eller ved alvorlige brudd på forskningsetiske normer for god vitenskapelig praksis.»

Med vennlig hilsen

– for Granskingsutvalget

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Torkild Vinther', written in a cursive style.

Torkild Vinther
Sekretariatsleder